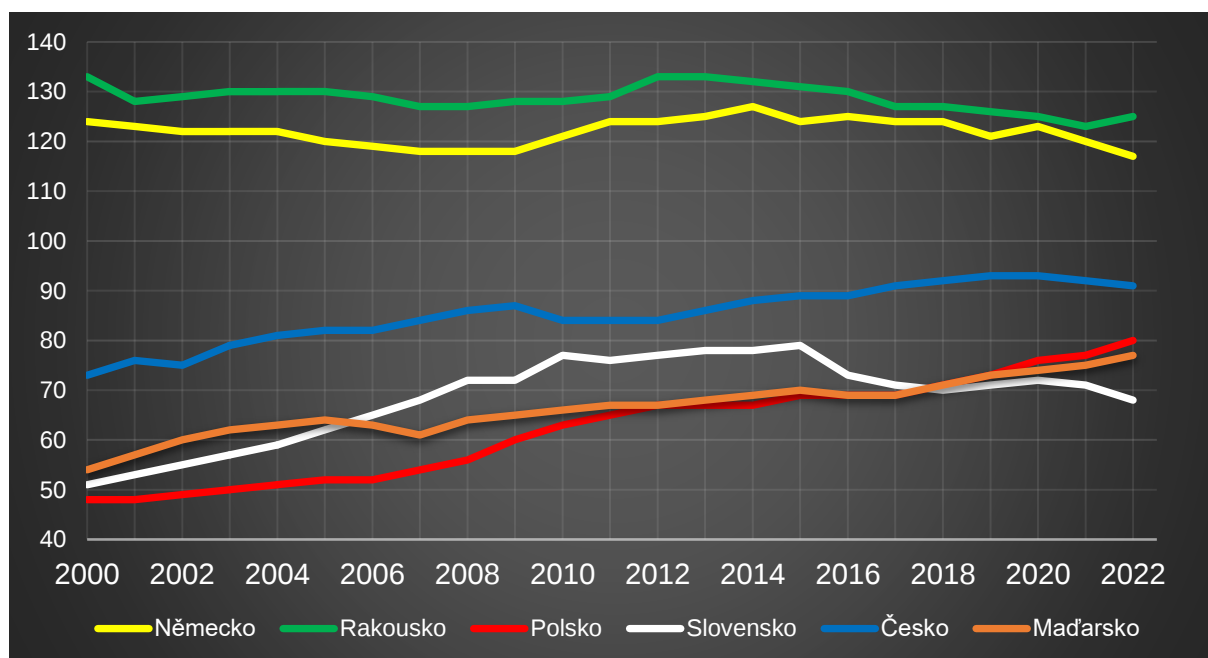


Ekonomické hrozby pro ČR: konkurenceschopnost

Situace ekonomiky není statická, ale neustále se vyvíjí. Faktory, které dříve přispívaly k jejímu růstu, se mohou v průběhu let vyčerpat, ekonomika může ztratit svou konkurenceschopnost a začít stagnovat. Jedním ze základních makroekonomických agregátů používaných k zachycení ekonomického vývoje daného státu je hrubý domácí produkt (HDP) udávající tržní hodnotu statků a služeb vyprodukovaných na určitém území v určitém čase. Konvergenci České republiky a dalších vybraných států k průměru Evropské unie zachycuje níže umístěný graf č. 1 vycházející z [dat](#) Eurostatu.

Graf č. 1 HDP na obyvatele (PPS) v letech 2000 až 2022 - V4, Rakousko, Německo (EU27 = 100)



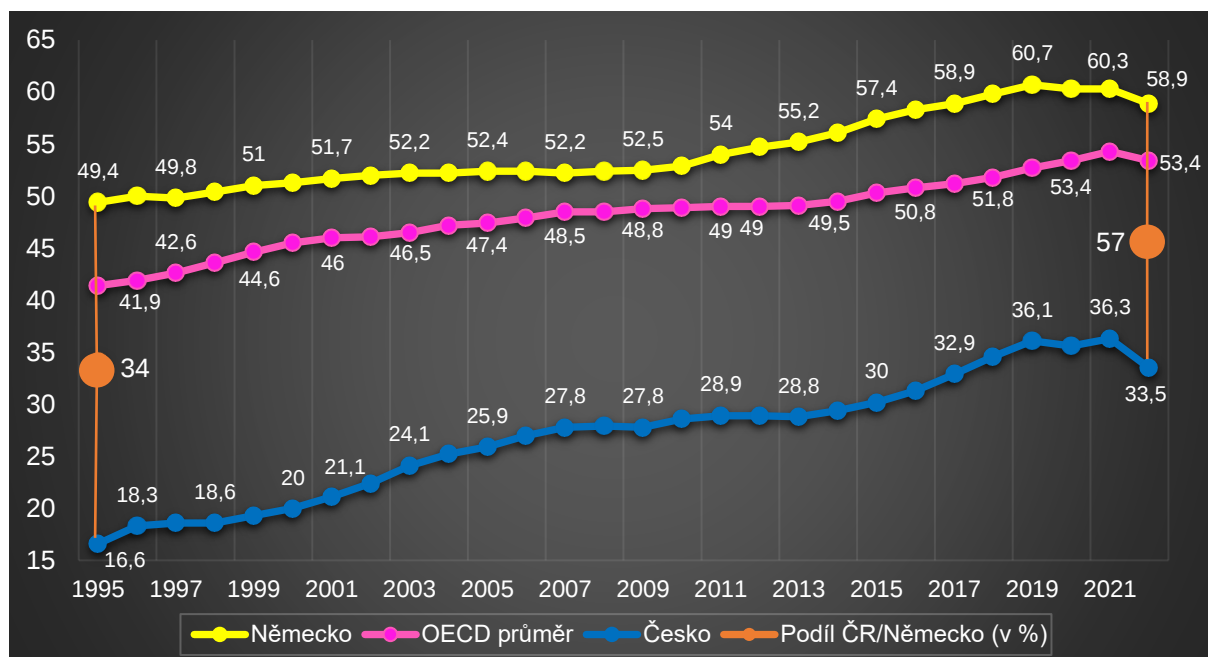
Zdroj dat: Eurostat

Ze států Visegrádské čtyřky, které měly po rozpadu Východního bloku srovnatelnou výchozí pozici, je v ekonomické konvergenci směrem k průměru EU Česká republika dlouhodobě nejúspěšnější. Zatímco v roce 2000 HDP na obyvatele v paritě kupní síly dosahoval v případě České republiky 73 % průměru Evropské unie, Polsko a Slovensko dosahovaly přibližně poloviny. Vedoucí pozice České republiky zůstala zachována i v následujících letech do roku 2022. Nejblíže se úrovni České republiky přiblížilo Slovensko. V roce 2015 však došlo ke zlomu a jeho ekonomická úroveň začala od průměru Evropské unie naopak poměrně výrazně divergovat. Tento vývoj mohl být mimo jiné faktory ovlivněn také nárůstem jednotkových mzdových nákladů práce přesahujícím i průměr Evropské unie, jak popisuje [zpráva](#) Evropské komise. Jinými slovy náhrady zaměstnancům rostly rychlejším tempem než produktivita práce, což snižuje konkurenceschopnost slovenských firem. Maďarsko a Polsko ve sledovaném období vykazují rostoucí trend a především v posledních letech začínají

dohánět Českou republiku. **Převážná část konvergenčního procesu české ekonomiky proběhla před rokem 2008, resp. 2009**, kdy se globální finanční krize hospodářsky plně projevila v České republice. Přibližování české ekonomické úrovně k průměru Evropské unie po tomto roce výrazně ztratilo na své dynamice a víceméně stagnovalo. **Do roku 2009 došlo k přiblížení o 14 p. b., po tomto roce přiblížení pouze o 4 p. b.** Pro srovnání Polsko se od roku 2009 přiblížilo průměru Evropské unie o 20 p. b. **Pokud by byl současný trend vývoje zachován nelze vyloučit, že v průběhu několika dalších let Polsko Českou republiku ekonomicky předstihne.** V roce 2022 Česká republika dosahovala v ukazateli HDP na obyvatele 91 % průměru Evropské unie.

Stagnující situace české ekonomiky je pravděpodobně způsobena vyčerpáním faktorů, na kterých byl její růst dosud založen. Česká republika se tak dostala do tzv. pastí středních příjmů, v které se mohou ocitnout státy dohánějící úroveň ekonomicky vyspělých států. Růst rozvíjejících se ekonomik bývá mnohdy postaven na otevření se zahraničním investicím a využití výhody levné pracovní síly při produkci statků technologickými postupy s intenzivním využitím výrobního faktoru práce. Růstový potenciál levné pracovní síly se však v průběhu let má tendenci vyčerpat. Ve chvíli, kdy pracovní síla přestává být relativně levnou, ztrácí ekonomika při výrobě statků s vysokým využitím práce konkurenční výhodu. **Jediným východiskem pro další růst ekonomiky je pak přesun k produkci s vyšší přidanou hodnotou, s kterou je možné zachovat konkurenceschopnost i při relativně dražší pracovní síle. Pro přesun k takové produkci je ovšem důležitá investiční a inovační činnosti a také kvalifikovaná pracovní síla.** V naplnění těchto podmínek však ekonomiky často selhávají. Výsledkem je pak stagnace ekonomiky, a v horším případě také její pokles.

Graf č. 2 Průměrná hrubá roční mzda v USD (PPP) v letech 2000 až 2022 – Německo, průměr OECD, Česká republika



Zdroj dat: OECD

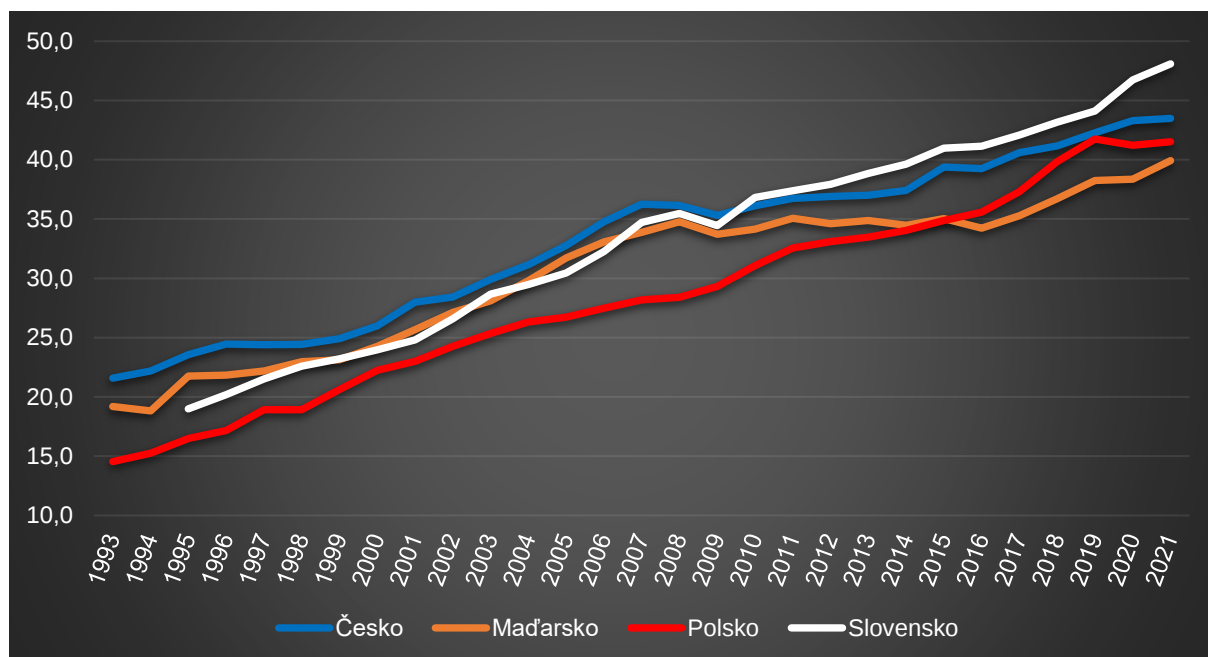
Růstový potenciál relativně levné pracovní síly je s ohledem na ekonomický vývoj České republiky a rostoucí cenu práce pravděpodobně již vyčerpán. Graf č. 2 zachycuje na [datech](#) OECD vývoj průměrných hrubých měsíčních mezd vyjádřených v americkém dolaru v paritě kupní síly, což označuje kurz, při kterém lze za měnu na domácím i zahraničním trhu pořídit stejný objem statků. Parita kupní síly tak eliminuje vliv rozdílných cenových hladin v jednotlivých státech a umožňuje vzájemnou srovnatelnost dat. Je třeba si uvědomit, že takto přepočtená data nemusí svými hodnotami odpovídat ekonomické realitě v daných státech a jsou vhodná především pro srovnání ekonomik a sledování vzájemných rozdílů. Nabízí se srovnání s Německem, které je vyspělou evropskou ekonomikou a zároveň významným českým obchodním partnerem. Po vzniku samostatné České republiky průměrná hrubá roční mzda dosahovala 34 % mzdové úrovně v Německu. V následujících letech sledovaného období české průměrné mzdy dynamicky rostly a doháněly německou úroveň mezd (a rovněž průměr OECD). V roce 2022 v paritě kupní síly dosáhla průměrná roční hrubá mzda 57 % německé úrovně a dokonce 63 % průměru OECD. Zdražení pracovní síly je kromě ekonomického vývoje podpořeno také jejím nedostatkem způsobeným demografickým vývojem, kdy dochází ke snižování produktivní složky populace. Blíže se tématu věnuje předchozí analýza HK ČR „Ekonomické hrozby pro ČR: pracovní síla“. **Vzhledem k několikaleté stagnaci české ekonomiky a relativnímu zdražování pracovní síly lze tvrdit, že potenciál levné pracovní síly jako jednoho z hlavních faktorů růstu se pravděpodobně vyčerpal** (případně je blízko svému vyčerpání) a česká ekonomika se může nacházet

v nebezpečné pasti středních příjmů. Další sbližování s úrovní vyspělejších států (nejen ve mzdové úrovni) již nemusí být při současné struktuře ekonomiky možné. Pokud má česká ekonomika pokračovat v konvergenci a dosáhnout úrovně západních států, je třeba „uniknout“ z pasti středních příjmů, tedy přesunout se k produkci s vyšší přidanou hodnotou.

V současné době Česká republika generuje pouze nízkou přidanou hodnotu a dle analýzy České spořitelny „[Index prosperity](#)“ v mezinárodním srovnání je vytvořená přidaná hodnota také jedna z nejnižších v celé Evropské unii – **24. příčka z 27 států EU** (pro srovnatelnost byl využit ukazatel podíl hrubé přidané hodnoty na celkové produkci). Výsledky analýzy potvrzují pozici České republiky jako primárně subdodavatelské ekonomiky s malým podílem finálních výrobků na celkové produkci.

Hrubá přidaná hodnota je jednou ze složek HDP a její růst tak ovlivňuje výši také tohoto ukazatele. **Stagnující situaci české ekonomiky, zpomalující dynamiku jejího rozvoje a ztrátu konkurenceschopnosti zachycuje také další ukazatel vhodný pro mezinárodní srovnání – produktivita práce**, která je často skloňovaným tématem také v mediálním prostoru především v souvislosti s výší mezd. Růst mezd by totiž dle ekonomické teorie měl odpovídat růstu produktivity práce. V případě, že mzdy rostou rychleji než produktivita, náklady na výrobní faktor práce rostou rychlejším tempem než příjmy z něj. Takový vývoj je proinflačním faktorem, jelikož nutí firmy kompenzovat růst nákladů zvyšováním cen a zároveň tak snižuje jejich konkurenceschopnost. K popsánému nežádoucímu růstu mezd nad produktivitou práce v českém prostředí dlouhodobě docházelo. Tento vývoj mapuje například [studie](#) „Analýza úrovně mezd v ČR“ zpracovaná společností Trexima pro Svaz průmyslu a dopravy ČR nebo makroekonomické predikce MF ČR (rok [2023](#), rok [2019](#)). Růst mezd převyšující produktivitu práce mohl být také jedním z faktorů, které přispěly k jedné z nejvyšších inflací v rámci Evropské unie během energetické krize s počátkem v roce 2022. Nedostatečnou dynamiku růstu produktivity práce můžeme pozorovat také v mezinárodním srovnání se státy V4, jak ukazuje níže uvedený graf č. 3.

Graf č. 3 HDP na 1 odpracovanou hodinu v letech 2000 až 2021 - V4 (USD, stálé ceny roku 2010, PPP)



Zdroj dat: OECD

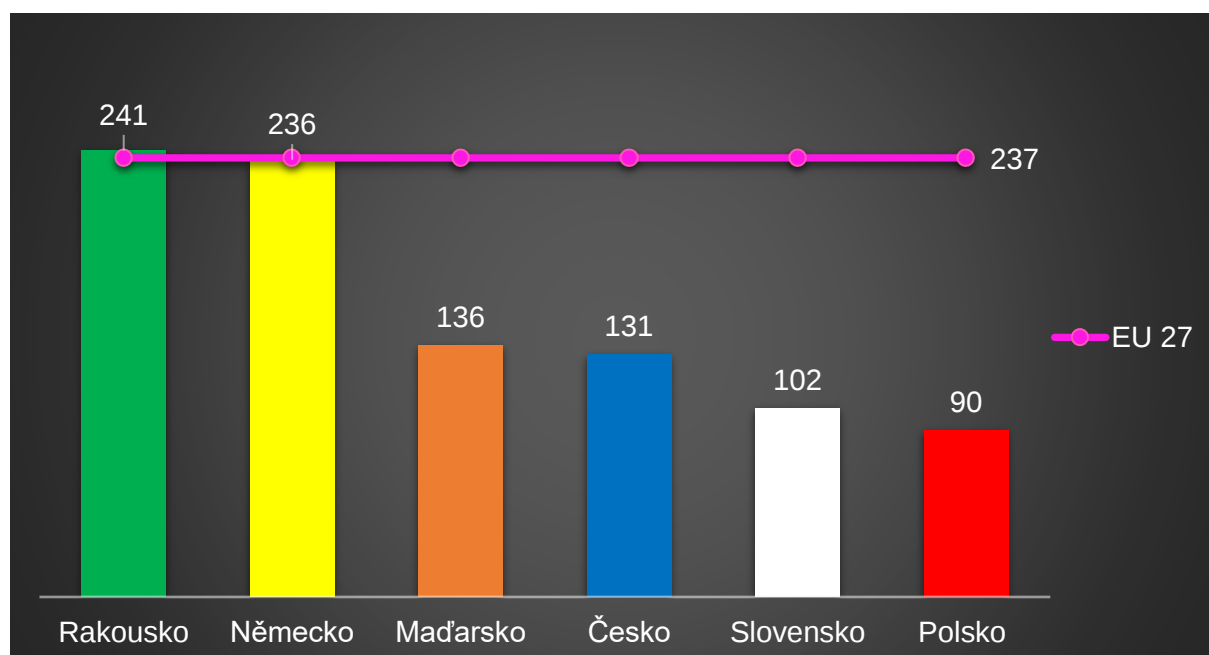
Pozn. hodnoty pro Slovensko pro roky 1993, 1994 nejsou v data setu dostupné

Ze srovnání se státy Visegrádské čtyřky na [datech](#) OECD vyplývá, že v roce 1993 Česká republika po svém vzniku měla z této skupiny v oblasti produktivity práce nejlepší pozici. Za ní se umístilo Maďarsko. Česká republika si udržela tuto pozici i v následujících letech časové řady. Produktivita práce Maďarska a Slovenska dosahovala zhruba až do roku 2009 velmi blízkých – byť i nižších než ČR – hodnot. V tomto roce došlo k zásadnímu zlomu ve vývoji. Slovenská produktivita práce zrychlila dynamiku svého růstu a v roce 2010 předstihla hodnotu produktivity práce České republiky. Slovensko se tak v rámci V4 dostalo v oblasti produktivity práce na první pozici, kterou si udrželo i ve zbytku časové řady. Jak bylo konstatováno dříve v textu na základě [zprávy](#) Evropské komise, růst produktivity byl však stále předbírán růstem mzdových nákladů. V roce 2008 také došlo ke změně vývoje v Maďarsku, které začalo stagnovat a v roce 2016 bylo předstihnuto do té doby posledním Polskem. V posledních letech se hodnoty polské produktivity práce přibližují hodnotám České republiky. **Pokud by byl rostoucí trend produktivity polské ekonomiky zachován, není vyloučeno, že i Polsko v následujících letech předstihne Českou republiku, která by se tím v rámci V4 posunula v produktivitě práce na třetí pozici.** Je třeba zmínit, že dohánění České republiky ostatními státy Visegrádské skupiny neznamena, že by čeští pracovníci pracovali pomaleji nebo s menším nasazením než dříve. **Vývoj ukazatele je ovlivněn především nízkou a pomalu rostoucí hrubou přidanou hodnotou,** která vstupuje do výpočtu HDP, a tedy i do produktivity práce.

Situaci České republiky může dále ilustrovat také srovnání s USA, které jsou považovány za jednu z nejvyspělejších západních ekonomik. V roce 2021 dle [OECD](#) americká produktivita práce odpovídala v paritě kupní síly 75 dolarům. V České republice produktivita práce měřená jako HDP na odpracovanou hodinu dosahovala 43 dolarů – o více než 40 % méně.

Ekonomice České republiky se tak zatím nepodařilo úspěšně aplikovat návod na vystoupení z pasti středního příjmu – tedy přechod na produkci s vyšší přidanou hodnotou. Takových změn není možné snadno docílit v krátkém časovém horizontu a zároveň tento proces musí být do určité míry přirozený. Přesto v této transformaci ekonomiky stát hraje významnou roli. **Cílem hospodářské politiky by mělo být vytvoření vhodných podmínek a pravidel, které nebudou brzdit růst firem, naopak ho budou podporovat.** Zásadní význam proto má nastavení legislativního rámce a podnikatelského prostředí. Pro přesun k produkci s vyšší přidanou hodnotou jsou třeba originální, inovativní, finální produkty. Vznik takových produktů může podpořit vyšší výdaje na vědu, výzkum a vzdělání. Pozitivní vliv může mít také užší spolupráce podnikatelského sektoru s univerzitami nebo akademickými ústavy a efektivnější využití aplikovaného výzkumu.

Graf č. 4 Počet start-upů na milion obyvatel v roce 2021 - V4, Německo, Rakousko,



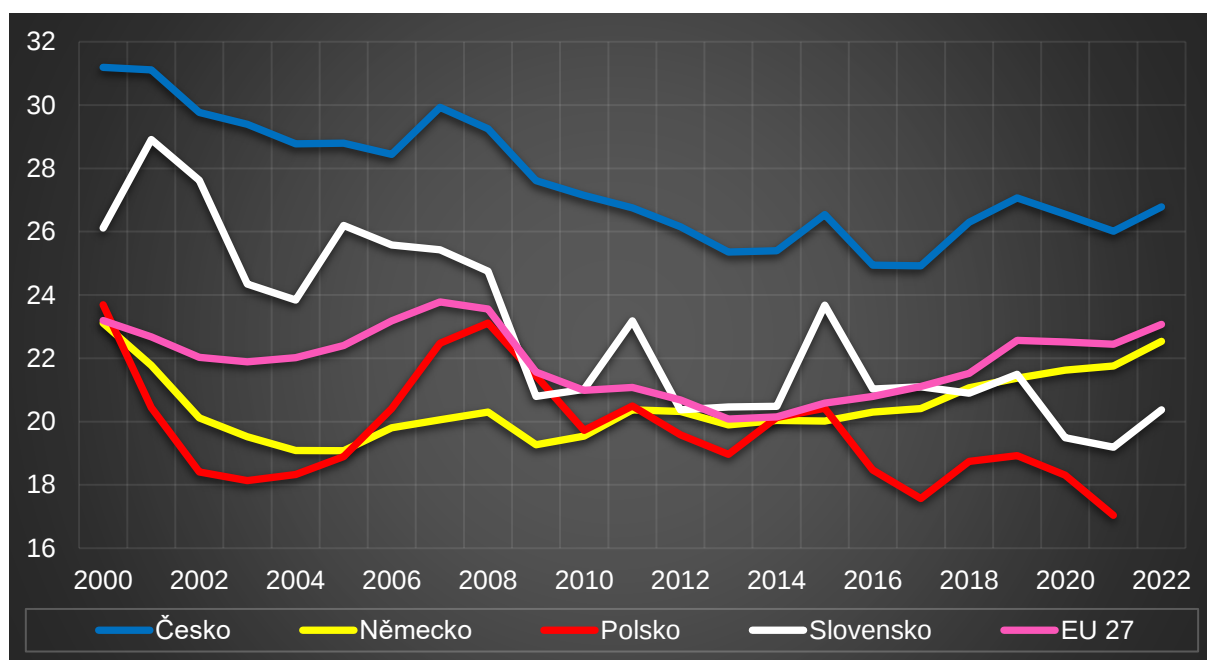
Zdroj dat: Atomico

Nositeli potřebných změn mohou být tzv. start-upy, které jsou obecně chápány jako nově vznikající společnosti přicházející s inovativními nápady a vysokým potenciálem růstu. Počet takových firem na milion obyvatel dle dat [Atomico](#) však v České republice dosahuje ve srovnání s vyspělými státy pouze nízkých hodnot. **Zatímco v roce 2021 v Německu na milion obyvatel připadalo 236 start-upů, v Česku to bylo 131, což**

je poměrně výrazně také pod průměrem Evropské unie. Částečně to může být způsobeno nedostatečným rozvojem trhu s rizikovým kapitálem (anglicky venture capital), tedy kapitálem který financuje rizikové projekty s možným vysokým výnosem, jako jsou právě start-upy. Na problematiku upozorňuje [zpráva](#) Evropské komise pro Českou republiku z roku 2022. V souvislosti se start-upy je také používán termín „jednorožec“, který označuje ty start-upy, jejichž hodnota přesahuje miliardu dolarů. V České republice jsou start-upy splňující tuto podmínku pouze dva (blíže [Seznam](#) nebo [Czechcrunch](#)).

Přesunu k výrobě s vyšší přidanou hodnotou by měly předcházet investice firem. V míře investic v poměru k HDP Česká republika dlouhodobě dosahuje hodnot přesahujících nejen průměr Evropské unie, ale dokonce také Německo (kvůli přehlednosti je z grafu vynecháno Rakousko a Maďarsko, které dosahují v posledních dvou letech sledovaného období hodnot blízkých České republice).

Graf č. 5 Míra investic vůči HDP v letech 2000 až 2022 - Česko, Německo, Polsko, Slovensko, průměr EU (v %)



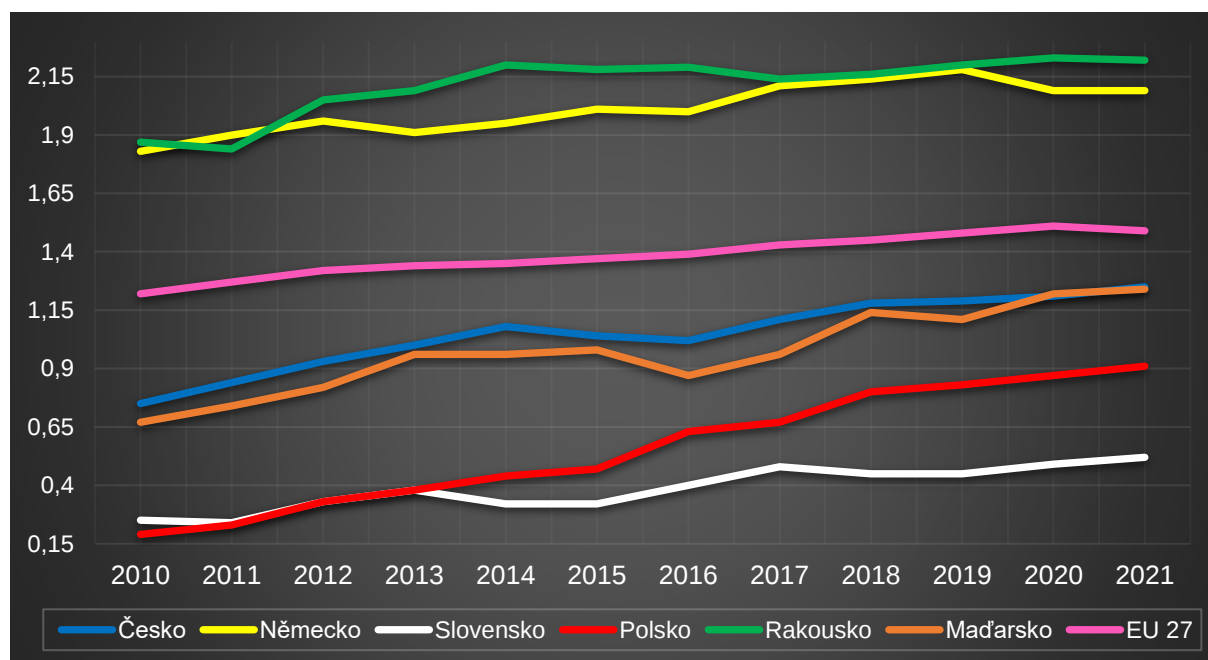
Zdroj dat: Eurostat

Pozn. pro Rakousko, Polsko, Maďarsko nejsou údaje za rok 2022 dostupné

Na první pohled se tak může zdát, že česká ekonomika je na dobré cestě k vyšší přidané hodnotě. Jednalo by se však o mylný závěr – jak je konstatováno v [Index prosperity](#), kromě výše investic je třeba sledovat také jejich strukturu, tedy to, kam investice směřují. **Vysoká míra investic v poměru k HDP se nepropisuje do dalších ukazatelů, které lépe reprezentují inovační činnost českých firem.** Dle dat [World intellectual property organization](#) v České republice bylo v roce 2021 uděleno 119

patentů na milion obyvatel, zatímco v Německu bylo uděleno 1170 patentů a Rakousku 977.

Graf č. 6 Výdaje firem na výzkum a vývoj v poměru k HDP v letech 2010 až 2021 – V4, Německo, Rakousko, průměr EU (v %)



Zdroj dat: Eurostat

Pozn. údaje pro rok 2021 jsou předběžné

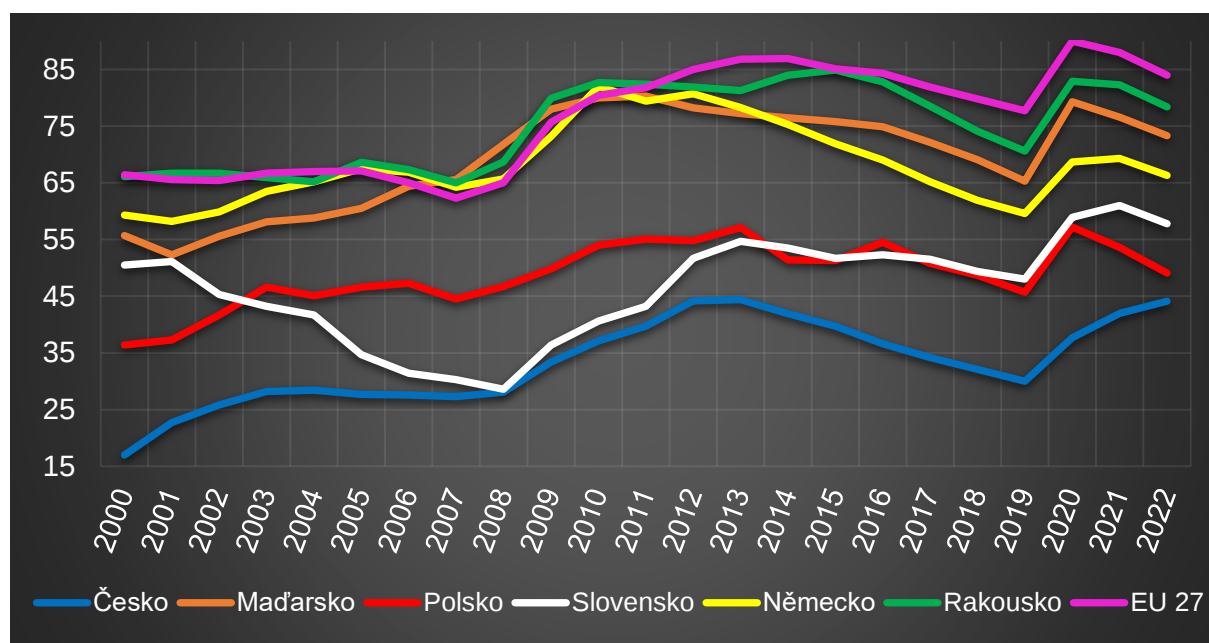
Tento nesoulad v datech mohou způsobovat rozdíly v investicích firem v těchto státech na vědu a výzkum. Investice do této oblasti totiž mají na rozdíl od investic do strojů a zařízení, budov, dopravních prostředků apod. potenciál přinést potřebné inovace, ať už mluvíme přímo o nových produktech, nebo o nových efektivnějších výrobních postupech. Graf č. 6 zobrazuje na [datech](#) Eurostatu **vývoj výdajů firem na výzkum v poměru k HDP. V tomto ukazateli Německo a Rakousko poměrně výrazně předstihují Českou republiku i zbývající země Visegrádské skupiny.** Ačkoliv v roce 2021 byly výdaje českých firem na výzkum a vývoj v poměru k HDP nejvyšší z celého sledovaného období, jejich hodnota se stále nachází pod průměrem Evropské unie. V posledních letech velmi blízkých hodnot dosahuje také Maďarsko. Pozornost by měla být věnována také vývoji v Polsku. **V roce 2010 polské firmy investovaly nejméně ze zemí Visegrádské čtyřky. V následujících letech docházelo výraznému nárůstu investic do výzkumu a vývoje. To může být jedním z faktorů růstu polské produktivity práce a HDP na obyvatele.**

Nadprůměrných výsledků dosahuje Česká republika ve výdajích států na vědu a výzkum. Zatímco průměr Evropské unie v roce 2021 odpovídal 0,27 % procentům HDP, v České republice výdaje státu dosáhly 0,33 %. Pro srovnání polské státní výdaje na vědu a výzkum ve stejném roce dosahovaly pouze nízkých 0,03 % HDP. Celkové

výdaje České republiky na vědu a výzkum za všechny sektory ekonomiky se rovnaly 2 % HDP, v Polsku výdaje za všechny sektory odpovídaly 1,44 % HDP.

Zásadním ukazatelem ekonomické situace státu a její stability je poměr veřejného dluhu vůči HDP. Vývoj veřejných financí rovněž zásadním způsobem ovlivňuje očekávání podnikatelských subjektů a investiční rozhodování. Vývoj tohoto ukazatele zachycuje níže umístěný graf č. 7.

Graf č. 7 Veřejný dluh vůči HDP v letech 2000 až 2022 – V4, Německo, Rakousko průměr EU (v %)



Zdroj dat: Eurostat

Česká republika během celého sledovaného období dosahuje ve srovnání s ostatními státy nízkých hodnot veřejného zadlužení (44,1 % v roce 2022), které je zároveň poměrně výrazně pod průměrem Evropské unie (84 % v roce 2022). Veřejné finance se tak prozatím stále nacházejí v dobré kondici. Alarmující je však zlom v roce 2020, kdy došlo ke skokovému nárůstu zadlužení. Zadlužení zároveň stále vykazuje rostoucí tendenci, zatímco v ostatních státech po roce 2020 došlo ke zpomalení jeho dynamiky a později poklesu. Z hlediska dalšího rozvoje ekonomiky bude významnou roli hrát také to, jaký bude trend vývoje zadlužení v následujících letech. Ke změně v nepříznivém trendu by měla přispět rozpočtová střídmost a zefektivnění hospodaření státu na všech úrovních státní správy.

Závěr

S ohledem na analýzu dostupných zdrojů je možné, že česká ekonomika vstupuje do pasti středních příjmů, resp. se v ní již nachází. Rizikem pro budoucí rozvoj českého národního hospodářství je zakonzervování současného stavu, který by

pravděpodobně vedl k dlouhodobé stagnaci české ekonomiky v ekonomických ukazatelích jako je HDP nebo produktivita práce, což následně může vést ke zpomalení růstu mezd a tím i růstu životní úrovně obyvatel. **Pro zachování konkurenceschopnosti a konvergence k vyspělým státům je třeba přesun k produkci s vyšší přidanou hodnotou, tedy začít namísto subdodávek produkovat finální výrobky. Pro tuto transformaci jsou zásadní nejen soukromé, ale i státní investice do vědy a výzkumu.** Výsledkem by měly být vlastní originální a inovativní produkty přinášející vyšší přidanou hodnotu. V tomto ohledu se zde otevírá prostor pro působení státu, který může přímými i nepřímými nástroji **vytvářet atraktivní investiční prostředí a tím motivovat firmy k investicím na výzkum a vývoj. K atraktivnímu investičnímu prostředí rovněž může přispět úspornější hospodaření veřejných rozpočtů a ve výsledku snižování poměru veřejného dluhu k HDP.** V případě, že současná trajektorie zadlužování bude zachována, nebo dokonce bude zrychlovat svou dynamiku, může to negativně ovlivnit ochotu soukromých subjektů provádět investice (např. kvůli očekávání vyššího zdanění v budoucnu).